

І.В. ДОЛИНА, к.е.н., доц. НТУ «ХП»;

М.М. ГУРЕВІЧОВ, д.е.н., проф., НТУ «ХП»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ

Предметом дослідження статті є визначення основних проблем оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики. Ця тема актуальна у зв'язку з тим, що економічною ефективністю окремих підприємств визначається ефективність всієї електроенергетичної галузі. В результаті дослідження був проведений аналіз останніх публікацій, запропоновані дороги вирішення проблем оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики і позначені перспективи подальших розробок по даному напрямку.

The subject of the research in this article is the defining of the main problems of the evaluation of the economic effectiveness of the electrical energy enterprises. This topic is vital. The effectiveness of the whole electrical energy sphere involves the economic effectiveness of each separate work. As the result of this investigation the analysis of the last publications was made. The ways for solving the tasks of the estimating the economic effectiveness of these enterprises were suggested. In this scientific research the themes for future investigations in this sphere were pointed out as well.

Ключові слова: економічна ефективність, електроенергетика, державне управління, ціноутворення, енергоресурси.

Вступ. Електроенергетика була і залишається базовою галуззю економіки України. Тому визначення і реалізація напрямів її розвитку і пошук найбільш відповідних методів оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетичної галузі є пріоритетними завданнями в забезпеченні національної безпеки, політичної і енергетичної незалежності, економічного розвитку країни.

Постановка проблеми. Останніми роками в електроенергетиці України відбуваються радикальні перетворення: формується нова нормативно-правова база і система регулювання, міняється структура галузі, поступово формується конкурентний ринок електроенергії. Тим самим Україна стає на дорогу більшості розвинених держав, які проводять в даний час або вже провели реформи в електроенергетиці, прагнучи пристосувати її до умов сучасної економіки. У свою чергу, останнім часом відбувається серйозне загострення ситуації у енергетичній галузі України, що і визначає необхідність у вивченні економіко-технічних показників основних виробників електроенергії в країні [7]. Ефективність галузі в цілому безпосередньо визначається економічною ефективністю окремих підприємств, що визначає актуальність дослідження. В

області оцінки економічної ефективності комерційних організацій вже напрацьований певний досвід. Набагато складніше оцінювати економічну ефективність підприємств державного сектора, до яких до теперішнього часу відносяться багато підприємств електроенергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики широко освітлювали у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі, а саме в роботах Волостнова Н., Вороніна А., Гайдука Ст, Киріка С. [6,7,8,10]. У цих роботах розкриті методологічні основи аналізу ефективності підприємств електроенергетики і позначені окремі проблеми оцінки економічної ефективності.

Багато авторів приділяли велику увагу аналізу показників економічної ефективності окремих підприємств електроенергетичної галузі, а також надавали рекомендації по підвищенню економічної ефективності діяльності цих підприємств. У свою чергу, всі вони розглядали лише окремі проблеми оцінки економічної ефективності. Тому основною метою даної статті є аналіз останніх досліджень і публікацій і систематизація проблем оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики. При оцінці економічних показників електроенергетики виникає ряд проблем. На думку Волостнова Н., більшість з цих проблем обумовлені обов'язковістю збереження переважно державного управління функціонуванням і розвитком підприємств електроенергетики. Деякі економісти стверджують, багато підприємств електроенергетики неефективні [6,8]. Це пов'язано як з державною власністю на ці виробництва, так і з характером галузі і умовами діяльності підприємств.

Методологія дослідження базується на діалектичній логіці, яка дозволяє визначити сутнісний зміст економічних процесів, що досліджуються, їх взаємозв'язок та перспективні напрямки розвитку, методи порівняння на основі статистичної обробки інформаційних матеріалів, узагальнення причетної до теми дослідження наукової літератури.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). Основними завданнями даної роботи є: виділення основних проблем оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики; аналіз проблем оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики; формування висновків і рекомендацій по даному дослідженню; - визначення перспектив подальших досліджень по даному напрямку.

Основний матеріал. Складність оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики можна пояснити за допомогою понять первинної і вторинної ефективності. Підприємства електроенергетики можуть

працювати ефективно (первинна ефективність), але оскільки є об'єктом власності держави, то останнє може, виходячи з тих або інших цілей, втручатися в їх діяльність, а це незрідка наводить до збитків і низької рентабельності (вторинна ефективність).

Ефективність функціонування підприємств електроенергетики, як і будь-яких інших підприємств, є відношенням результату до витрат або ресурсів [1]. У зв'язку з цим розрізняють її витратне і ресурсне вираження. При цьому для підприємств електроенергетики існує значне відхилення ресурсної ефективності від витратної, що означає неоптимальне формування і використання ресурсів. Це також є проблемою оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики. Воронін А. вважає, що при розрахунку показників економічної ефективності не слід забувати, що забезпечення надійного енергопостачання має особливу важливість для населення і всієї економіки в цілому [7]. Таким чином, на перше місце виходять інтереси споживачів електроенергії, а не питання підвищення і оцінки економічної ефективності. З цим зв'язаний і низький рівень цін і тарифів на енергоресурси. Кирик С., Головка С., Костін Ю. визначають, структура тарифів потребує вдосконалення для забезпечення фінансової стійкості і інвестиційної привабливості енергетичних компаній [10]. Ціни на паливо і електроенергію повинні забезпечити фінансування як виробничої, так і інвестиційної діяльності підприємств. В даний час середні тарифи на електроенергію для споживачів України є одними з найнижчих серед країн СНД, країн Євросоюзу і країн, що є кандидатами на вступ в ЄС. Це створює перешкоди на дорозі реальної оцінки економічної ефективності підприємств електроенергетики [7,11].

Надмірне завищення тарифів також не принесе очікуваних результатів. Воно спричинить відчутне підвищення собівартості продукції базових галузей промисловості і, як наслідок, приведе до втрати конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках і втраті внутрішнього ринку. Це викличе зменшення припливу валюти в країну, спровокує збільшення податкової заборгованості підприємств базових галузей промисловості, що, у свою чергу, приведе до зменшення прибуткової частини бюджету.

Таким чином, сьогодні ціноутворення в електроенергетиці не має під собою ні ринковою, ні ефективно регульованої з боку держави основи. Збереження тарифів на існуючому рівні багато в чому обуславлює складне положення базових галузей промисловості, значно звужує можливості бюджету по

здійсненню соціальних програм. У такій ситуації реально оцінити економічну ефективність підприємств електроенергетики практично неможливо.

Електроенергетика характеризується високою капіталоємністю і сильною інерційністю розвитку. На відміну від більшості інших галузей в електроенергетиці відсутні необхідні для ринкової економіки резерви у виробництві і транспорті енергоресурсів, що також заважає реально оцінити економічну ефективність підприємств електроенергетики [8].

Особливостями економічних показників підприємств електроенергетики є також те, що загальна криза неплатежів обуславлює необхідність встановлення додаткової надбавки до тарифу на електроенергію, що відпускається. Таким чином, добросовісні платники частково відшкодовують борги неплатників підприємствам електроенергетики. Хоча навіть в цьому випадку тарифи на енергоресурси не є регулювальниками попиту і пропозиції [10]. Вирішити дану проблему можна забезпеченням зниження енергоспоживання до рівня необхідної достатності, визначуваного для побутового споживача його фінансовими можливостями, а для суб'єкта господарювання – нормуванням.

Неплатежі за відпущену і спожиту електроенергію наводять до вимивання оборотних коштів енергетики і до зростання кредиторської заборгованості.

Для створення цієї системи доцільно дотримуватися наступних принципів: забезпечення органічного взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності діяльності; віддзеркалення ефективності використання всіх видів вживаних у виробництві ресурсів; можливості вживання показників ефективності в управлінні різними ланками виробництва на підприємстві; виконання найважливішими показниками стимулюючої функції в процесі виявлення і використання наявних резервів зростання ефективності виробництва, того або іншого виду діяльності підприємства.

Система, сформована по цих принципах, в значній мірі спростить механізми оцінки показників ефективності підприємств електроенергетики і, на думку Волкова О., охопить декілька конкретних груп: I – узагальнювальні показники ефективності діяльності підприємств електроенергетики; II – показники ефективності використання праці (персоналу); III – показники ефективності використання виробничих (основних і оборотних) фондів; IV – показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів і інвестицій).

Складність підрахунку економічних показників електроенергетики в порівнянні з іншими галузями полягає і в низькому відсотку оплати грошовими

коштами, що веде до великої заборгованості до бюджету, по заробітній платі, до пенсійного фонду, підприємствам і виготівникам устаткування і запчастин затримка в оплаті за паливо. Аби збільшити відсоток оплати, підприємства електроенергетики зазнають додаткові збитки, пов'язані з оплатою за передачу електроенергії підприємствам-споживачам, що володіють ліквідною продукцією.

При вивченні питань, пов'язаних з визначенням економічних показників електроенергетики, особлива увага приділяється розгляду питань формування і структури основних і поточних активів підприємства, собівартості виробництва, послуг при передачі і розподілі електричної і теплової енергії, питанням визначення кількості працівників і формування фонду заробітної плати, економічним аспектам експлуатації і ремонту енергетичного устаткування, планування економічної діяльності енергогосподарств, розробці інвестиційних проектів і методам їх оцінки.

Підходи до оцінки роботи підприємств галузі теж змінилися. В даний час намітився відхід від оцінки ефективності діяльності виключно по рівню розрахунків за реалізовану електроенергію, а основний упор робиться на реінвестиції прибули не лише в оновлення фондів, але і в придбання державою пакетів акцій як українських підприємств, так і активів енергорозподіляючих компаній в ближньому зарубіжжі [10].

Висновки та рекомендації. У сучасних умовах правильна оцінка економічної ефективності підприємств електроенергетики має велике значення не лише для самого підприємства, його акціонерів, але і для можливих інвесторів. Оцінка показників економічної ефективності є найважливішим інструментом реалізації економічної політики як на рівні окремих підприємств електроенергетики, так і на рівні галузі в цілому. На рівні підприємства вона є ключовим засобом обґрунтування управлінських рішень після оптимізації витрачання ресурсів і вдосконалення цінової політики. На рівні електроенергетичної галузі оцінка показників економічної ефективності служить основою обґрунтування інвестиційної політики, управління системою кредитування, вдосконалення оподаткування. Системний аналіз економічної ефективності дозволяє оперативно виявляти негативні сторони в роботі підприємств електроенергетики і своєчасно приймати дієві заходи по виходу з ситуації, що склалася. Тому аналізу економічної ефективності на підприємствах електроенергетичної галузі повинна приділятися найпильніша увага.

Проблеми оцінки економічної ефективності розглядалися в роботах

багатьох авторів, але, у свою чергу, існує досить перспектив подальших розробок по даному напрямку. Так, наприклад, практично не освітлювали питання розробки єдиної методики оцінки і структурного аналізу окремих показників економічної ефективності підприємств електроенергетики.

Література. 1. Економіка підприємства: Підручник для вузов/ Л.Я. Аврашков, В.В. Адамчук, О.В. Антонова; Під ред. проф. В.Я. Горфинкеля.- 2-е видавництво, перераб. і доп.- М.: Банки і біржі, ЮНІТІ, 1998.- 742 с. **2.** Економіка підприємства: Підручник для студ. вузів, обуч. по екон. спец./Зростав. екон. акад. ім. Г.В. Плеханова; Під ред. О. Волкова. - 2-е видавництво, перераб. і доп.- М.: ИНФРА – М, 2000. – 518 с. **3.** Економіка підприємства: Навч. посібник: Конспект лекцій/Л.Г.Мірошник, О.І. Карінцева. - Сумі : Університетська книга, 2004. – 416 с.: іл.. – Глосарій: с.367-395. **4.** Економіка підприємства: Крат. курс: Навчань. пособие/ І.П. Продіус, С.В. Філіппова, В.І.Захарченко, А.С. Балан.- Харків: Одиссей, 2004.- 192 с.: мул. – Бібліогр.: с.188-189. **5.** Байнев, Ст Електроенергетика: дороги развития/ В. Байнев //Економіст. - 2004. - №10. - С.42-56. **6.** Волостнов Н. Методологические основы анализа эффективности государственных предприятий /Н. Волостнов// Економіст. - 2002. - № 5.- С.55-59. **7.** Воронін А. Энергоеффективность как чинник економічного зростання /А.Воронін// Економіст. - 2004. - №10. - С.57-69. **8.** Гайдук В. Розвитіє паливно-енергетичного комплексу України як основи її економічної безпеки /В.Гайдук// Економіка України. – 2001. - №5. – С.4-7. **9.** Гребенюк, Г.Г. Оцінка стану і функціонування систем енергоснабження/ Г.Г. Гребенюк, Н.В.Лубків, С.М. Никішов //Автоматика і телемеханіка. - 2006. - №5. - С. 151-162. **10.** Кирик С. ПОВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕНЕРГОВИКОРИСТАННЯ /С. Кирик, С. Головка, Ю. Костін// Економіка України. – 2001. - №3. – С.34-39. **11.** Косова Т. Залучення стратегічних інвесторів у електроенергетику України/ Т. Косова // Фінанси України. – 2004. - №6. – С.100-105.

Подано до редакції 05.03.2009

УДК 347.775

Є.В. КОВАЛЬОВ, д.е.н., проф., Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків

ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянутий стан сучасного енергетичного забезпечення України. Визначений вплив енергетики на економічний розвиток. Проаналізовані напрями підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів в економіці України.

The considered condition of modern power maintenance of Ukraine. The Certain influence of power on economic development. The analyzed directions of increase of efficiency of use of power resources in economy of Ukraine.

Ключові слова: енергетична ефективність, енергетичний потенціал, ресурси, джерела енергії, економічний розвиток.

Введення

На сучасному етапі набирає високої актуальності підвищення енергетичної ефективності економіки України. Дослідження сучасних гострих проблем енергоспоживання та зміцнення енергетичної безпеки держави проводять вчені: